

UNIREA DE LA 1918 ÎN PRESA GRECO-CATOLICĂ BIHOREANĂ (1928-1940)

SILVIU-IULIAN SANA
Biblioteca Județeană „Gheorghe Șincai” Bihor, Oradea

Presă religioasă greco-catolică din teritoriul canonic al Episcopiei de Oradea Mare a fost reprezentată cu succes timp de peste două decenii din perioada interbelică, prin periodicul *Vestitorul*. Fiind și organul oficial al Episcopiei, cu rol de transmitere a informațiilor către preoți și credincioși¹, redactorii de la acea vreme nu au pierdut din vedere comemorările Unirii de la 1918, astfel că în anii 1928-1929² și 1938 au apărut o serie de articole legate de Unirea cu România. Marea majoritate au fost scrise chiar de *actorii* care au trăit acele momente de entuziasm, tensiune sau chiar spaimă, articolele fiind presărate, în multe locuri, cu emoția persoanei, mai ales în relatările memorialistice.

Întrucât marea majoritate a celor care au scris despre Unirea de la 1918 și evenimentele lunilor februarie-aprilie 1919 erau preoți (Silviu Tămaș, Iacob Radu, Aloisiu Ludovic Tăutu, Nicolae Flueraș, Grigorie Pop, Petru Tămăian, Gheorghe Maior, Augustin Maghiar, Nicolae Cristea și Ioan Georgescu), doar doi dintre ei fiind laici (Vasile Bolca și V. Gherman), discursul acestora este presărat cu chestiuni teologice și bisericești.

Temele legate de chestiunile teologice și bisericești reflectă nu doar statutul autorilor, ci și concepția creștină asupra istoriei și a vieții omului. În acest cadru, tema principală era legată de intervenția providenței divine în împlinirea unității naționale, temă care a avut mai multe valențe: Unirea de la 1 Decembrie 1918 este răsplata providenței pentru secolele de suferințe îndurate de români³; Alba Iulia este Golgota Neamului Românesc, unde jertfa românilor (Mihai Viteazul, Horia și Cloșca ș.a.) a sfințit acel loc unde s-a realizat Unirea de la 1918⁴; istoria românilor a fost planul lui Dumnezeu cu întreg poporul român⁵; credința vie a românilor este moștenirea credinței romanilor de care

¹ A se vedea referințe la adresa revistei *Vestitorul* în Sana 2009, p. 77-78.

² Este vorba de nr. 23 din 1 decembrie 1928 cu text tipărit în două culori (albastru și maro), numărul aniversar fiind prezent în Colecțiile Speciale ale Bibliotecii Județene „Gheorghe Șincai” Bihor, legat într-un volum comun cu numărul comemorativ 9-10 din 1-15 mai 1929 a cărui pagină de titlu are un chenar tricolor la nr. de inv. 206559 din fondul de Presă Veche.

³ Radu 1928, p. 2-3.

⁴ Flueraș 1928, p. 13-15.

⁵ Tămăian 1929a, p. 15-16.

vorbește Sf. Pavel în Epistola către Romani⁶ și această credință a fost crezul eroilor care s-au jertfit pentru realizarea unității naționale⁷; eliberarea de sub teroarea bolșevică și a trupelor de secuici are loc chiar în duminica Sf. Paști, învierea Domnului însemnând și eliberarea românilor de sub teroarea trupelor de secuici și a bolșevicilor din această parte de țară⁸.

Temele istorice abordează nu doar generalități privind istoria poporului român ci și detalii privind evenimentele din anii 1918 și 1919. Aceste detalii istorice privesc persoane și evenimente, abordarea acestora fiind făcută atât din perspectivă memorialistică – cei care au fost martori oculari – cât și din perspectivă istorică, după documente sau mărturii orale ale celor care au trăit evenimentele. Găsim aici o contribuție la istoria liceului din Beiuș în perioada de *ocupație* bolșevică⁹, *filmul* Marii Adunări Naționale de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 relatat de un student teolog¹⁰, descrierea episodului arestării și maltratării protopopului Augustin Târziu din Chereluș (jud. Arad)¹¹, hărțuirea profesorilor de la Preparandia diecezană de către comisarul ministerial Teglas Ferenc¹², firul roșu al evenimentelor anilor 1918-1919 din parohiile Șeitin și Nădlac¹³, reintroducerea limbii române în 23 noiembrie 1918 în liceul din Beiuș prin decret episcopal¹⁴ și biografia vicarului foraneu al Silvaniei, Petru Cupcea, cu accent pus pe contribuția sa la 1 Decembrie 1918 și suferințele îndurate de acesta din partea secuilor¹⁵.

Tema patriotismului, adică a iubirii de neam și țară este prezentă aproape în toate articolele, aceasta având și implicații moralizatoare: iubirea de patrie înseamnă muncă cinstită, unitate și frică de Dumnezeu¹⁶; datoria către țară trebuie făcută prin cercetarea conștiinței¹⁷; cimitirele unde sunt îngropați eroii români sunt tot atâtea școli ale dragostei de patrie și neam¹⁸; dragostea de patrie și neam cheamă la apărarea țării în fața agresiunilor externe¹⁹; comemorarea

⁶ „Mulțumesc, întâi Dumnezeului meu, prin Isus Hristos, pentru voi toți, fiindcă credința voastră se vestește în toată lumea” (Romani, 1,5).

⁷ Maghiar 1931, p. 3-4.

⁸ Gherman 1939, p. 50.

⁹ Tămaș 1928, p. 10-11.

¹⁰ Tăutu 1928, p. 13.

¹¹ Flueraș 1928, p. 13-15.

¹² Pop 1928, p. 15-17.

¹³ Maior 1928, p. 17-18.

¹⁴ Cristea 1938, p. 160-161.

¹⁵ Georgescu 1940, p. 132-133.

¹⁶ Radu 1928, p. 2-3.

¹⁷ Flueraș 1928, p. 13-15.

¹⁸ Maghiar 1931, p. 3-4.

¹⁹ Bolca 1938, p. 159-160.

Unirii de la 1 Decembrie 1918 este pusă ca indicator în revizuirea personală a vieții creștine pentru a corespunde datoriei către țară și neam²⁰.

Discursul apologetic apare în articolele dedicate aniversării Unirii de la 1918 ca principală armă de apărare a intereselor și drepturilor Bisericii Române Unite cu Roma în perioada interbelică, tocmai ca reacție la faptul că a fost dată la o parte din peisajul politico-social al noului stat, Statul Român căutând să-i diminueze drepturile²¹ și Biserica Ortodoxă Română să o anihileze prin atacuri repetate la adresa ei²². Între temele apologetice prezente avem: respectarea drepturilor Bisericii Române Unite²³, recunoștința față de Biserica Română Unită ai cărei fii au suferit pentru neamul românesc²⁴, rolul Bisericii Române Unite în Unirea de la 1 Decembrie 1918 și jertfa adusă de preoții și credincioșii ei²⁵, rolul Bisericii Române Unite în formarea de caractere care au slujit neamul românesc²⁶. Cu un ton lapidar, se transmitea un mesaj apologetic celor care acuzau și calomniiau Biserica Unită: „[...] când alții azi caută să arunce cu noroiu în trecutul glorios al acestei școli²⁷, să deschidă cartea sfântă, adevărată istoria acestui așezământ, care cuprinde numai pagini glorioase în trecutul lui zbuciumat de mai bine de un veac de muncă națională și culturală²⁸”. Mesajul transmis de autori se adresează nu doar cititorilor ci și autorităților politice, fraților din Biserica Ortodoxă Română și chiar statelor vecine. Astfel, erau semnalate realizările și nerealizările la 10 ani, respectiv 20 de ani de la Unire, între nerealizări intrând și faptul că „s-a lucrat prea puțin la unificarea sufletească a poporului român”, făcându-se apel la schimbarea propriei vieți²⁹. Apelul la cercetarea conștiinței vine împreună cu semnalarea nerealizărilor și cu întrebările: „Ce s’a făcut pentru aceasta Biserică, care ne-a deșteptat și ne-a păstrat în continuu vie conștiința națională? cum o sprijinesc aceia, cărora prin ea li s’a păstrat o moștenire atât de prețioasă, cum i se răsplătește jertfa adusă?”³⁰

Tot în acest cadru, al contribuției Bisericii Unite la formarea identității românești, se cerea factorilor decidenți păstrarea cu sfințenie a acestei comori „căci acolo s-au încălzit [...] la focul sacru al dragostei de Neam”³¹. Un alt

²⁰ Gherman 1939, p. 50.

²¹ Vezi în această chestiune Turcu 2017.

²² Vezi în această chestiune Sana 2013, p. 157-169.

²³ Radu 1928, p. 2-3.

²⁴ Flueraș 1928, p. 13-15.

²⁵ Tămâian 1929, p. 8-11.

²⁶ Maior 1928, p. 17-18.

²⁷ Este vorba de Liceul de băieți „Samuil Vulcan” de la Beiuș.

²⁸ Cristea 1938, p. 161.

²⁹ Radu 1928, p. 2-3.

³⁰ Flueraș 1928, p. 15.

³¹ Cristea 1938, p. 161.

mesaj, adresat indirect celor din vechiul regat, atenționa că „nu este patriotic a contesta contribuția acestui colț de țară la înfăptuirea idealului național”³². Un mesaj împăciuitoare și totodată realist menționa că un neam întreg – adică maghiarii sau evreii – nu este vinovat pentru crimele făcute de elementele criminale ieșite din sânul său, cerând cititorilor să primească sărbătoarea cu bucurie și cu iertare creștinească³³. Totodată, indirect și fără a se nominaliza, se lansa un apel spre înțelegere frățească atât între partidele politice cât și în relația dintre Biserica Ortodoxă și Biserica Română Unită pentru binele țării³⁴. Un mesaj îndreptat spre autoritățile școlare demn de menționat, este legat de susținerea financiară a școlilor din veniturile parohiilor Șeitin și Nădlac, semn că credincioșii credeau în valorile acestei Biserici care a format caractere, oferind și de această dată un exemplu de stăruință și unitate în susținerea proprie a educării copiilor³⁵. „Credeți în Dumnezeu și iubiți-vă țara” este mesajul rostit la sărbătoarea zilei eroilor și transmis autorităților politice ale vremii³⁶. Un mesaj adresat indirect Ungariei și U.R.S.S.-ului menționa: „ne vom apăra”³⁷, la caz de nevoie, [...] ca o dulce mamă chiar și cu cele mai mari jertfe ale tuturor fiilor ei adevărați”³⁸. În lumina sărbătorii, la 20 de ani de la eliberarea Oradiei, se adresa un mesaj clar de introspecție tuturor cititorilor. Astfel, dacă până la acea dată „neamul nostru cale bună a urmat”, „Unirea din 1918 și eliberarea de sub bolșevici fiind văzută ca pe un merit al luptelor naționale, cei de *astăzi* nu s-au abătut oare de la direcția trasată de înaintași?” „Noi cei înviați ne simțim vii și azi în toată vigoarea puterilor noastre sufletești ? Să-și pună unul fieștecare sieși întrebarea, înainte de a avea curajul să ne gândim la alții”³⁹. Așa, comemorarea devenea un indicator în revizuirea personală a vieții creștine pentru a corespunde țării și neamului românesc, afirmându-se: „... să se știe că numai tăria credinței în Dumnezeu poate da putere nădejdei în Neam”⁴⁰.

Silviu Tămaș. Prigoana bolșevică din Beiuș. Încă înainte de 1 decembrie 1928, mai exact în luna aprilie a anului amintit, a apărut un articol memorialistic intitulat: *Zile grele. - O mică contribuție la istoricul liceului din Beiuș* – scris de către preotul profesor Silviu Tămaș⁴¹. Titlul este realist și profilul autorului înclină spre memorialistică și istoria trăită, povestirea vorbind despre acțiune și

³² Pop 1928, p. 17.

³³ Tămăian 1929, p. 11.

³⁴ Tămăian 1929a, p. 15-16.

³⁵ Maior 1928, p. 18.

³⁶ Maghiar 1931, p. 4.

³⁷ Bolca 1938, p. 160.

³⁸ Tămăian 1929, p. 11.

³⁹ Gherman 1939, p. 50.

⁴⁰ *Ibidem*.

⁴¹ Tămaș 1928, p. 10-11.

spirit de sacrificiu. Este relatat un episod despre evenimentele terorii bolșevice din perioada Paștilor anului 1919 din Beiuș. Autorul povestește un episod din Joia Mare a anului 1919 când, în calitate de superior - prefect de studii - la Internatul Pavelian, a trebuit să poarte de grijă la cei 60 de elevi care rămăseseră în clădire. Datorită faptului că se dădeau lupte în apropierea Beiușului, dar mai ales pentru că bolșevicii erau încă în Beiuș, le-a comunicat elevilor că nu vor merge la serviciul divin. Auziseră că protopopul Valeriu Hetco și cu directorul Ștefănică se refugiaseră, cei doi superiori luând hotărârea ca, în caz de nevoie, numai împreună cu elevii să părăsească internatul. Veștile care le primeau vorbeau de faptul că bolșevicii, dar mai ales secuii, amenințau că vor arunca în aer liceul și internatul, numindu-l *cuib de valahi*⁴². Pentru a salva elevii de amenințarea bolșevicilor și a secuilor, cei doi superiori s-au îmbrăcat în civil, punându-și o cravată roșie la gât și s-au dus la comandantul bolșevicilor din Beiuș, cerându-i acestuia să-i lase să plece din oraș la Oradea. Acesta le-a dat voie, garantându-le că pot pleca la Oradea cu cei 60 de elevi, însă fără să le dea scrisoare. Ajunși înapoi în internat, au găsit pe elevii cei mai mici îngroziți și, de frica atrocităților ce puteau urma, au dat ordin să se baricadeze ușile de la intrare cu lemnele de foc. I-au implicat în acest fel pe elevi, transformându-i în actorii zilei, și astfel au eliminat frica din sufletele lor. I-au dus apoi în pivnița liceului, unde aceștia s-au rugat cu evlavie ca să treacă pericolul⁴³. În seara zilei respective el s-a instalat într-una din sălile de la etaj pentru a observa ce se întâmplă în oraș, comunicându-i colegului său care rămăsese cu elevii în pivniță, despre mersul evenimentelor. În aceeași seară, când se îngâna ziua cu noaptea, Silviu Tămaș văzu că armata bolșevică se retrăgea în dezordine. Noaptea ce a urmat a fost liniștită, neștiind ce se întâmplă până dimineața, când, de pe fereastră a întreat un trecător. Acesta i-a spus că românii au rupt frontul la Ciucea și, de frică să nu fie închiși pe Valea Crișului Negru, comuniștii au fugit lăsând în urmă muniții, arme și alimente⁴⁴. Autorul își încheia discursul cu motto-ul latin *Ouod pati durum erat, meminisse dulce - Ce a fost greu de suferit e mai dulce de reamintit* (Seneca), cerând ca la acest jubileu al Liceului de la Beiuș – se împlineau 100 de ani de la înființare - , toți cei 60 de elevi care au fost implicați în acele zile din 1919 să se întâlnească din nou pentru a sărbători amintirea acelor zile, a mulțumi și a îmbrățișa zidurile sfinte care i-au apărut și ocrotit în zilele grele⁴⁵.

Numărul din 1 decembrie 1928 al revistei *Vestitorul* are pe prima pagină portretul Regelui Ferdinand și al Regelui Mihai, cu două strofe din cântecul

⁴² *Ibidem*, p. 10.

⁴³ *Ibidem*, p. 10-11.

⁴⁴ *Ibidem*, p. 11.

⁴⁵ *Ibidem*.

Deșteaptă-te Române scris de Andrei Mureșanu și un vers din poezia *Pe-al nostru steag e scris unire* de Andrei Bârsăneanu⁴⁶.

Dr. Iacob Radu. Providența și unitatea națională. Seria articolelor care elogiau Unirea de la 1 Decembrie 1918 a fost deschisă chiar de către prepozitul dr. Iacob Radu, unul dintre personajele principale prezente la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918. Din scrisul canonicului se desprinde figura preotului și a profetului, discursul fiind unul părintesc cu implicații istorice, teologice, morale și apologetice. Articol comemorativ poartă un titlu realist, *De 1 decembrie 1928*, tocmai pentru a comemora cei 10 ani de la Marea Unire⁴⁷. Pledoaria canonicului începe cu evocarea unei imagini generale privind poporul românesc, a cărui devenire în timp – cu zile de glorie și de umilire – a fost frânată de alte neamuri care au căutat să subjuge și să exploateze națiunea, împiedicându-i astfel dezvoltarea⁴⁸. Folosind citate din Sf. Scriptură, autorul vorbește de fericirea acelei națiuni căreia Divina Providență i-a dat independență și libertate națională, de două ori fiind fericită acea națiune căreia Dumnezeu i-a dăruit domnitori mari, viteji și înțelepți⁴⁹. Autorul inserează în acest cadru o referință legată de statele occidentale, rupând firul povestirii despre națiunea română și Unire. Referința la statele constituționale – adică cele din Occident – este elocventă pentru că acolo orice funcționar sau ministru este răspunzător în fața legii, aici canonicul inserând cuvântul Scripturii, cu referire la subiectul răspunderii în fața lui Dumnezeu. Face acest lucru pentru a atinge inimile celor care conduceau atunci țara, căutând, prin apelul la autoritatea Sfintei Scripturi, convertirea reală a politicianilor la o viață creștină autentică. Astfel, în fața acestei mari răspunderi înaintea lui Dumnezeu, cei care conduc destinele popoarelor sunt datori nu doar să respecte legile umane ci și cea a Domnului, canonicul inserând aici și respectarea drepturilor Bisericii, sprijinirea și ajutorarea ei fiind o datorie morală a Statului, pentru că și Biserica lucrează pentru formarea unor buni cetățeni ai patriei. Statele mari care nu au ținut cont de reperatele morale au apus și au dispărut din istorie⁵⁰. Într-o trecere sumară, referindu-se la istoria poporului român - de la etnogeneza sa până la proclamarea regatului în 1881, canonicul a amintit de *asuprirea națională* a românilor transilvăneni și înfăptuirea unirii prin veacurile de sudoare și sângele strămoșilor, vis devenit realitate prin milostivirea lui Dumnezeu, care s-a îndurat de poporul român – la fel ca de poporul Israel – și i-a adunat pe toți românii

⁴⁶ *Vestitorul* nr. 23, 1 decembrie 1928, p. 1.

⁴⁷ Radu 1928, p. 2-3.

⁴⁸ *Ibidem*, p. 2.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ *Ibidem*.

laolaltă din *toate țările*, în *scumpa Românie Mare*⁵¹. Pentru această realizare a Proniei Divine, autorul aduce recunoștință Regelui Ferdinand și Reginei Maria și celor care l-au secondat (militari și politicieni din țară și din afara ei) în această operă *grandioasă și rară în istoria popoarelor*. Amintește apoi pe sutele de mii de eroi căzuți în luptă, morți de boli, foame sau mizerie, prin a căror jertfă s-au întins și încheșat hotarele acestei țări, binecuvântându-i, pe răniți și pe mamele acestora, pe văduve și orfani⁵². La cei 10 ani scurși de la însufleșita Adunare de la Alba Iulia, canonicul Iacob Radu se confesa cititorilor, amintind cu mâhnire și nemulțumire că cei 10 ani nu au fost rodnici în consolidarea și unificarea sufletească a poporului român. El cerea, de la cei care conduceau atunci țara, o examinare a conștiinței, ca balanță a faptelor bune sau mai puțin bune în devenirea României. El făcea apel la aplecarea spre virtuțile creștine – dragostea, buna înțelegerea frățească – ca recunoștință pentru jertfa de a fi împreună într-un stat, la datoria fiecărui simplu cetățean sau for politic de a conduce după lege și dreptate, de a stârpi fără milă corupția și venalitatea, desfrâul și imoralitatea, vicii care au distrus state mari și puternice⁵³. Făcea apoi apel *la cei mici*, adică la toți cetățenii României, ca fiecare să se străduiască să cultive virtuțile creștine și cetățenești, căci doar așa Dumnezeu va avea grijă de poporul său. Dând ca și exemplu armata română, care „pururi stă gata cu arma la picior pentru apărarea țării”⁵⁴, canonicul Iacob Radu chema întreaga națiune să apere țara prin apărarea valorilor unității, cinstei, muncii și fricii de Dumnezeu. La final, cerea ajutorul și binecuvântarea lui Dumnezeu prin Psalmul 19 „Doamne mântuiește pe regele și ne auzi pre noi în ori ce zi te vom chema” (Ps. 19, 103)⁵⁵.

Dr. Aloisie Ludovic Tăutu. Momentul 1 Decembrie 1918. Preotul profesor dr. Aloisiu Ludovic Tăutu aduce o nouă imagine asupra ceea ce s-a întâmplat la Alba Iulia în 1 Decembrie 1918, prin articolul cu un titlu entuziast *Ziua de izbândă. Spre Alba Iulia: 1918*⁵⁶ autorul fiind martor ocular al evenimentului, student în acel an la teologie⁵⁷. Profilul scriitorului este marcat de un stil jurnalistic, de narator al evenimentelor la care a participat. În partea introductivă se amintește de sfârșitul Imperiului Austro-Ungar, înfrânt în

⁵¹ *Ibidem*, p. 3.

⁵² *Ibidem*.

⁵³ *Ibidem*.

⁵⁴ *Ibidem*.

⁵⁵ *Ibidem*.

⁵⁶ Tăutu 1928, p. 13.

⁵⁷ Despre participarea sa la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia se menționau următoarele: „[...] însă teolog fiind, va fi delegat de sătenii din Valea Vinului, unde se mutase mama lui, la Adunarea de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918” (detaliat la Porumbăcean, Dulgău 2000, p. 233).

bătăliile de la Marna, Salonic și Piave⁵⁸. După ce amintește principiul autodeterminării al lui Woodrow Wilson, vorbește de momentul 1 Decembrie 1918, când toți românii și-au pus speranțele în liderii lor politici (Iuliu Maniu, Alexandru Vaida Voievod, Ștefan Cicio-Pop, Vasile Goldiș, Aurel Vlad, Octavian Goga etc.). Este evocată emoția și însuflețirea celor care au participat la Unire, fiind menționate categoriile sociale importante ale românilor transilvăneni (intelectuali, preoți, țărani), mergând pe jos sau cu trenul, purtând mândri în piept tricoulul românesc, disprețuit și batjocorit multă vreme⁵⁹. Vorbește despre *stăpânii de ieri*, adică despre armatele maghiare și germane care se retrăgeau, amintind incidentul de la Cucerdea, unde trenul cu gărzile naționale românești a fost mitraliat⁶⁰. Descrie apoi orașul Alba Iulia - *cetatea lui Mihai* [Viteazul] - care vuia de mulțime, românii îndreptându-se spre el în cete, având în frunte preoții și intonând cântece naționale. Vorbește și de faptul că aceștia se salutau cu *Trăiască România Mare!*⁶¹ Menționează faptul că cetatea era păzită de Gărzile Naționale Românești îmbrăcate în straie populare, supranumindu-i pe aceștia *moșii lui Iancu*. Ca martor ocular, povestește cum a reușit să intre în sala *Redutei* care era plină, prin fratele lui Octavian Goga, care venea de la Paris cu o veste pentru Iuliu Maniu. În sala plină îl vede pe Gheorghe Pop de Băsești care a deschis ședința și care a vorbit cu „glas de foc ca de proroc ce și-a văzut visul cu ochii”. Apoi înfățișează cititorilor pe ceilalți politicieni și clerici care au luat cuvântul: Ștefan Cicio-Pop, Iuliu Maniu, Episcopul Demetriu Radu și Vasile Goldiș care a citit moțiunea în sala *Redutei*⁶². La sfârșitul ședinței, Gheorghe Pop de Băsești, în calitate de președinte al Adunării a anunțat hotărârea celor 5 milioane de români de a se uni cu patria mamă, România independentă, pentru totdeauna. Autorul menționează că cineva din sală, dintr-o tribună a strigat *cu condiția...*, restul persoanelor din sală, replicând *Fără condițiuni*, ședința luând în acest fel sfârșit⁶³. Liderii care au participat la ședință au ieșit apoi să vorbească celor 100000 de țărani adunați la Alba Iulia, comunicându-le rezultatul adunării reprezentanților și delegațiilor națiunii române⁶⁴. Ca un omagiu laudativ acestei hotărâri, autorul rostește *Jertfa de prinosi s-a adus pe altarul națiunii*, prezentând cititorilor două imagini în antiteză: românii, care se împrăștiau spre casă *în delir* și trenurile cu germani *rătăciți* care se retrăgeau, imagine caracterizată sumar prin cuvintele *sfârșitul unei ere ce apunea*⁶⁵.

⁵⁸ Tăutu 1928, p. 13.

⁵⁹ *Ibidem*.

⁶⁰ *Ibidem*.

⁶¹ *Ibidem*.

⁶² *Ibidem*.

⁶³ *Ibidem*.

⁶⁴ *Ibidem*.

⁶⁵ *Ibidem*.

Plecarea spre casă a românilor, autorul o menționa ca fiind *o grabă*, tocmai pentru a pregăti *primirea* fraților din Regat. Totodată, la cei 10 ani de la eveniment, autorul amintește în cuvinte simple *zilele de sânge începură atunci*, că odată întorși de la istoricul eveniment, populația românească avea să fie supusă răzburărilor din partea autorităților maghiare, dar mai ales din partea armatelor republicane - secuiești și a bolșevicilor care au omorât, torturat și hărțuit populația civilă românească doar pentru simplul motiv de a fi români⁶⁶.

Dr. Nicolae Flueraș. Unire și martiraj. *Din evanghelia pătimirii noastre* este titlul articolului semnat de preotul profesor dr. Nicolae Flueraș de la Beiuș care a apărut în numărul comemorativ al revistei *Vestitorul* din 1 decembrie 1928⁶⁷. Autorul – al cărui stil este unul teologic – își începe articolul cu o comparație, inserând în discurs tema teologică a Golgotei, plasând muntele Calvar în Alba Iulia ca loc al pătimirii, „concentrării aspirațiilor poporului român în mucenicia de veacuri”⁶⁸. Totodată, el identifică cetatea Alba Iulia cu locul nădejdlor neamului românesc. Pe de o parte, pentru că aici Mihai Viteazul a intrat triumfător la 1 noiembrie 1599, iar pe de alta, pentru că tot aici a fost locul pătimirii lui Horia și Cloșca, care prin curajul și jertfa lor de sânge au „vrăjit acel loc ca să fie loc de mântuire, unde să se desăvârșească praznicul învierii neamului românesc”⁶⁹. Se amintește de Marea Adunare de la 1 Decembrie 1918 unde s-a împlinit unitatea națională prin votul reprezentanților românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș. Această Unire de la 1 Decembrie 1918 venea în continuarea evenimentelor politice recente și desăvârșea unitatea politică a României, după ce înainte, Basarabia și Bucovina decretaseră unirea cu România⁷⁰. Comparația cu Golgota autorul o readuce în fața cititorilor tocmai pentru a exemplifica martirajul pentru neam dat de către românii care căzuseră victime atrocităților armatelor maghiare și bolșevice. Amintește aici de *tributul de jertfă* adus de Biserica Greco-Catolică românească pentru idealul unității naționale prin preoții, învățătorii și credincioșii care au avut de suferit după 1 Decembrie 1918⁷¹. Ca relatare primită chiar din partea celui în cauză, este evidențiată mucenicia protopopului de Șimand, Augustin Târziu, care fusese reținut de către trupele secuiești, din biserica din Chereluš, în timp ce săvârșea slujba Învierii și dus, în bătăi, până la Chitihaza, deportat ulterior la Mezőtur și Budapesta. Îi amintește apoi pe preoții care au fost uciși de trupele de secui, pr. Mihai Dănilă din Djir (Bihor) și Izidor Silaghi din Popbicău

⁶⁶ *Ibidem.*

⁶⁷ Flueraș 1928, p. 13-15.

⁶⁸ *Ibidem.*, p. 14.

⁶⁹ *Ibidem.*

⁷⁰ *Ibidem.*

⁷¹ *Ibidem.*

(Satu Mare)⁷². Într-un ton patetic, autorul menționa că nu dorește să „scormonească cenușa jertfelor” aduse de Biserica Greco-Catolică, căci actul de la 1 Decembrie 1918 s-a făcut o dată pentru totdeauna prin acei care și-au dat viața și au suferit pentru neam, care a supraviețuit în acele biserițe simple de la țară și prin preoții lor, ei fiind primele victime ale celor care au dorit anihilarea neamului românesc. El vede aceste fapte de martiraj cu ochii teologului, numindu-le sugestiv *evanghelia pătimirii noastre*⁷³ – care de fapt dă și titlul articolului – cerând cititorului să verse o lacrimă și să-și aducă aminte de cei care s-au jertfit și nu au apucat să vadă cu ochii lor împlinirea idealului național⁷⁴. Dar pe lângă omagii și amintiri, românul trebuie să se arate vrednic de România Mare prin fapte, autorul inserând în discurs elemente de teologie morală: datoria fiecărui român, în păstrarea și consolidarea României Mari, se face prin „conștiință morală, muncă cinstită și dragoste nețărnută către neam și lege”⁷⁵. La final, ca o retorică la cei 10 ani de la mărețul act de la Alba Iulia, autorul întreabă cititorul – referindu-se la politicieni - ce s-a făcut pentru Biserica Greco-Catolică cea care a păstrat vie conștiința națională? Cum a fost răsplătită această biserică?⁷⁶

Dr. Grigorie Pop. *Zile de slavă.* Tot în numărul comemorativ al revistei *Vestitorul* din 1 decembrie 1928 apărea articolul memorialistic intitulat *Zile de slavă* al canonicului Dr. Grigorie Pop⁷⁷, și acesta fiind unul dintre participanții la marele eveniment de la Alba Iulia. Profilul scriitorului acestor rânduri poartă marca povestitorului și a istoricului, atât titlul cât și conținutul articolului fiind marcate de optimism și împlinire. El intră de la bun început în miezul evenimentelor anilor 1918-1919 și de acolo vorbește cititorilor, ca unul care a trăit pe viu toate episoadele Unirii. După o introducere în care descrie victoriile Puterilor Centrale care au ocupat Belgia, Serbia și România, autorul anunța vești noi. În ciuda cenzurii presei, se vorbea că *milioane* de americani au debarcat în Franța, apoi că Austria a pierdut bătălia de la Piave, iar Germania a suferit înfrângere la Marna⁷⁸. Erau semnale bune pentru românii din Austro-Ungaria, care așteptau o schimbare în viața lor politică și socială. În acest context, al războiului, autorul părăsește planul general și revine în plan local, unde amintește de venirea la Oradea a lui Iuliu Maniu care i-a vizitat pe preoții din Blaj, aflați aici în refugiu. Depășește din nou trecutul și trece în prezent, în anul 1928, când amintește de „bătrânul proroc al șovinismului maghiar”. Fără a-i da

⁷² *Ibidem.*

⁷³ *Ibidem.*

⁷⁴ *Ibidem.*

⁷⁵ *Ibidem*, p. 15.

⁷⁶ *Ibidem.*

⁷⁷ Pop 1928, p. 15-17.

⁷⁸ *Ibidem.*

numele⁷⁹, Grigorie Pop vorbește de acțiunile sale recente postbelice, dar mai ales de cele vechi și anti-românești (de *zona culturală* și de supravegherea școlilor prin comisari)⁸⁰. Se întoarce înapoi în anul 1918 și narează o întâmplare din viața Preparandiei de la Oradea. În acel an, profesorii de la Preparandie l-au mandatat să plece la Beiuș, pentru a-i cere Episcopului Demetriu Radu să nu deschidă școala, până când ministrul de la Budapesta nu-l va revoca pe comisarul ministerial care teroriza corpul profesoral prin inspecțiile sale repetate. În acea situație, Episcopul Radu, *cu mintea sa luminată*, i-a spus că ungurii doar această ocazie o așteaptă ca să închidă școala, profesorul întorcându-se la Oradea cu următorul răspuns: „și dacă vor tăia lemne pe spatele profesorilor, ei trebuie să deschidă școala, căci ungurii numai acest pretext îl așteaptă, ca să suprimă școala [...]”⁸¹. În sprijinul acestui răspuns, profesorul amintea că a găsit atunci în ziarul local un anunț care vorbea de faptul că armata de la Salonic a rupt frontul bulgarilor (aceștia capitulasera în 29 septembrie 1918), trezind astfel speranță în sufletul profesorilor că sfârșitul Imperiului Austro-Ungar era pe aproape⁸². Amintește apoi de principiul autodeterminării și de pacea cerută chiar și de maghiari. Tot din presa maghiară, autorul relatează părerea ziariștilor care credeau că principiile wilsoniene erau favorabile structurii politice de atunci a Ungariei, informând cititorul că toți intelectualii români știau că acceptarea acelor puncte însemna sfârșitul stăpânirii ungurești și „zorii unei noi ere de libertate și de unitate politică cu frații de pretutindenea”⁸³. Pe baza principiului autodeterminării, românii reușeau în 1918, în casa avocatului din Oradea, Aurel Lazăr, să redacteze declarația de independență a românilor din Transilvania, Banat, Crișana și Maramureș, citită apoi de Alexandru Vaida-Voevod în Parlamentul de la Budapesta. Se amintește de o trădare a unor români, care au făcut o contra-declarație față de cea citită de Vaida Voevod, cum că românii doresc să trăiască mai departe *într-o comuniune de stat cu ungurii*⁸⁴. Este prezentat apoi un episod al întâlnirii delegației noului guvern republican maghiar condus de contele Karolyi cu generalul francez Franchet D’Espérey la Salonic, acesta din urmă spunându-le maghiarilor că de acum înainte nu mai au dreptul să vorbească în numele altor națiuni, ci doar în numele maghiarilor⁸⁵. Într-o explozie de bucurie, autorul narează însuflețirea acelor zile în care românii au înțeles că-și pot construi singuri viitorul. Se amintește de organizarea Gărzilor și Consiliilor Naționale, și a Marii Adunări de la Alba Iulia. În privința organizării

⁷⁹ Este vorba de groful Albert Apponyi (1846-1933).

⁸⁰ Pop 1928, p. 15-17.

⁸¹ *Ibidem*, p. 15.

⁸² *Ibidem*, p. 16.

⁸³ *Ibidem*.

⁸⁴ *Ibidem*.

⁸⁵ *Ibidem*.

structurilor românești (gărzile și consiliile naționale), autorul menționa că a fost mandatat pentru plasa Valea lui Mihai și Diosig, fiind pus de multe ori în pericol de gărzile naționale ungurești, mai bine înarmate față de cele românești, primind vești despre acte de cruzime comise de gărzile ungurești contra românilor. În ciuda intimidărilor, el relatează că a fost unul dintre cei care a plecat cu trenul la Alba Iulia unde a strigat: „Ne unim pe veci cu țara mamă!”, menționând apoi – ca un mesaj pentru contestatari – că „nu este patriotic a contesta contribuția acestui colț de țară la înfăptuirea idealului național”⁸⁶. Articolul se încheie într-un ton optimist, autorul vorbind despre unitatea împlinită prin curajul și bărbăția aceluia care au înfăptuit-o, subliniind încă o dată că această parte de țară are tot dreptul să-și revendice măreția acelor zile eroice, căci aici s-a pățit mai mult de pe urma răzburărilor trupelor de secui și a bolșevicilor⁸⁷.

Gheorghe Maior. Istorie trăită. Un alt martor ocular al evenimentelor din 1918 și 1919 a fost protopopul Gheorghe Maior. În numărul festiv din 1 decembrie 1928 al revistei *Vestitorul* acesta a scris un articol memorialistic intitulat *Spicuri istorice dela frontiera spre Vest de către Tisa 1918 Noembrie-1919 Aprilie*⁸⁸. Ca martor ocular al evenimentelor, protopopul Maior își începe discursul într-un stil propriu de povestitor, articolul având încă din titlu elementele clare unui studiu istoric bine definit. În introducere sunt amintite cele două comunități greco-catolice, *curat românești*, Nădlacul și Șeitinul care au primit la 2 noiembrie 1918 vestea destrămării Imperiului Austro-Ungar. Venirea acasă a tinerilor înrolați, - vreo 300 la număr din 1500 – produce o mică *revoluție*, fiind devastate câteva prăvălii evreiești. După 2 noiembrie comuna a organizat Consiliul Național și Garda Națională, fiecare *gardist* primind din partea Consiliului 100 kg grâu și un car de paie pentru încălzit ca ajutoare urgente, iar pentru iarnă, pentru cei mai nevoiași, ajutoare în bani, mâncare și îmbrăcăminte. Așa au reușit să *înroleze* 60 de bărbați în Garda Națională Românească din Șeitin, acești soldați asigurând ordinea și liniștea publică în comună⁸⁹. Apoi, protopopul menționa că din Șeitin a plecat spre Alba Iulia o delegație de țărani români în frunte cu el, evenimentul Unirii însuflându-i de a fi *santinelele de la frontieră* sub drapelul românesc. Se amintea apoi de faptul că socialiștii de la Budapesta au încercat să-i înscrie pe români în partidul socialist. Aceștia au refuzat și au rămas fideli Consiliului Național Român, tricolorul românesc fiind așezat pe primăria comunei, având alături înscrisul *Să trăiască Românul liber!*⁹⁰ O nouă organizare a comunei a avut loc după preluarea puterii

⁸⁶ *Ibidem*, p. 17.

⁸⁷ *Ibidem*.

⁸⁸ Maior 1928, p. 17-18.

⁸⁹ *Ibidem*, p. 17.

⁹⁰ *Ibidem*.

de către comuniști, la 22 martie 1919. În primele două săptămâni nu au fost probleme, însă în primele zile ale lunii aprilie, conducerea comunistă a județului a dorit constituirea unei *reprezentanțe* locale în locul Consiliului Național. Țăranii nu au fost de acord și i-au pus pe fugă pe delegații comuniști. Drept urmare, în 9 aprilie, delegația comunistă de la județ s-a întors cu 150 de soldați, ținând comuna sub teroare timp de trei săptămâni. Au rechiziționat edificiile publice și casele țăranilor frunțași, au „comunizat” vitele, porcii și alimentele de la locuitori, au naționalizat Banca Economică condusă de protopopul Maior. Pentru Biserică dădeau 1 kg de vin pe săptămână. Cei care s-au opus erau amenajați cu suma de 5000 de coroane și mai mult⁹¹. În baza unui edict comunist dat la Budapesta, s-a cerut preoților să declare dacă rămân *bisericieni* ori devin laici, șantajându-i cu anihilarea salariului. Nici unul din cei patru preoți din protopopiat nu au semnat actul. Prin urmare, chiar în Vinerea Patimilor, preoții, învățătorii și funcționarii publici au fost duși la sediul de plasă, în Nădlac și în fața dictatorului șef de plasă i-au constrâns să jure după următoarea formulă: „Jur pe cinstea mea de proletar, că toate ordinațiunile, edictele date de către directoriul comunist central, județean ori comunal le voi ținera și voi conlucra să fie ținute și prin alții”⁹². În Dumineca Sfințelor Paști au fost forțați să afișeze în biserică următorul text: „Biserica este a poporului, deci se comunizează, preoții însă nu vor primi salariile!”⁹³ Odată cu sosirea veștii că Beiușul și Oradea au fost eliberate, comuniștii au grăbit rechizițiile de la țărani cerând ca pe miercuri (23 aprilie 1919), comuna să transporte trei vagoane de grâu la gara Nădlac. Însă, în cursul nopții – timp în care soldații care le păzeau, au fost duși să se ospăteze la câțiva țărani frunțași ai comunei - firele de telefon au fost tăiate și încărcătura a dispărut, fiind dusă cu 1000 de căruțe în afara comunei. Ca răzbunare, comuniștii au redactat o listă de 24 persoane (preoți, învățători și țărani frunțași), pe care au dorit să-i prindă și după prinderea acestora să ceară răscumpărare pentru fiecare din ei o sumă de bani (de la 20.000 la 200.000 coroane)⁹⁴. Protopopul Maior s-a refugiat la Semlac și a cerut protecția comandamentului francez. Tot ca și răzbunare, la Macău, comuniștii i-au adunat pe intelectualii de frunte din județul Arad într-un soi de lagăr. Între aceștia era și bătrânul preot arhidiacon Ioan Boroș care a fost bătut și umilit, pus să pască iarbă în gara Hódmezővásárhely. Ca urmare a acestor brutalități, bătrânul preot a murit în luna noiembrie 1919⁹⁵. Autorul amintește și martiriul lui Návay Lajos, om de stat maghiar, mutilat și apoi îngropat de viu de către comuniști, în gara din Kis

⁹¹ *Ibidem*, p. 18.

⁹² *Ibidem*.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ *Ibidem*.

⁹⁵ *Ibidem*.

Kun Félégyháza, semn că nici propria etnie nu era bine văzută dacă se opunea ideii de comunism⁹⁶. În finalul articolului, autorul menționa convingerea sa neclintită că realizarea visului secular cu o țară mare și unică românească de la Nistru la Tisa a fost rodul educației Bisericilor românești, subliniind rolul Bisericii Române Unite cu Roma. Aici dădea exemplul școlilor confesionale românești – unice, zice autorul – întreținute și în anul 1928 din surse proprii fără ajutorul Statului, care la 10 ani de la Unire, sărbătoreau întregirea neamului românesc pe veci cu România Mare⁹⁷.

Dr. Petru Tămâian. *Suferințele noastre*. În anul 1929, în paginile revistei *Vestitorul* au apărut câteva articole legate de evenimentele anilor 1918-1919, acestea axându-se în principal pe comemorarea a 10 ani de „stăpânire românească”, așa cum era scris pe prima pagină a numărului 9-10 din 1-15 mai 1929. Pagina era tipărită color cu un chenar tricolor, având în centru pe Regele Mihai I, copil în acea vreme⁹⁸. Astfel, în numărul 9-10 din 1-15 mai 1929, a apărut articolul memorialistic și comemorativ al canonicului Petru Tămâian, intitulat sugestiv: *O pagină din suferințele noastre*⁹⁹, unde sunt redată amănunte din martiriul preoților și credincioșilor ce țineau de Eparhia orădeană. Relatările erau bine documentate, acestea constituind veritabile pagini de istorie asupra ceea ce s-a întâmplat. Stilul este cel al unui istoric, dar și a unui martor ocular care redă evenimentele așa cum au fost. În prima parte, autorul povestește, pe scurt, etapele care au condus la persecutarea românilor: participarea și solidarizarea clerului și a credincioșilor români uniți la actul Unirii Transilvaniei cu România din 1 Decembrie 1918; conformarea preoților la circulara vicarului general Florian Stan, în care se cerea a explica tuturor credincioșilor marea însemnătate a Unirii¹⁰⁰. Sunt amintite apoi reacțiile maghiarilor față de români, încă de la întoarcerea delegațiilor de la Alba Iulia, împânzirea cu trupe secuiești a zonelor majoritar românești, șicanările și amenințările față de populația civilă românească. Autorul intră apoi în amănunte privind faptele brutale îndurate de clerul și credincioșii eparhiei din partea armatelor secuiești și a celor bolșevice¹⁰¹. Este descris primul martiriu, cel al preotului Isidor Silaghi din Popbicău (Satu Mare) ucis de către trupele de secuși în luna februarie a anului 1919, clericul fiind acuzat că i-a pus să jure pe credincioși pe România Mare. Urmează apoi descrierea celui de-al doilea martiriu, al preotului Mihai Dănilă din Djir (Bihor), ucis de secuși pe motiv că a arborat drapelul românesc pe

⁹⁶ *Ibidem*.

⁹⁷ *Ibidem*.

⁹⁸ *Vestitorul* nr. 9-10/1-15 mai 1929, p. 1.

⁹⁹ Tămâian 1929, p. 8-11.

¹⁰⁰ *Ibidem*, p. 8.

¹⁰¹ *Ibidem*, p. 8-9.

biserică¹⁰². Sunt amintiți apoi cei care au fost maltratați, bătuți și răniți de către trupele maghiare: protopopul Petru Cupcea din Supuru de Jos (atunci jud. Sălaj, azi jud. Satu Mare), pentru motivul că a participat la Marea Adunare Națională din Alba Iulia, preotul Cornel Abrudan din Resighea (atunci jud. Sălaj, azi jud. Satu Mare) pentru motivul că a protestat împotriva legilor Apponyi, preotul Nicolae Câmpian din Rușeni (jud. Satu Mare) pentru pretextul că ar fi spion al armatei române, protopopul Augustin Târziu din Chereleuș (jud. Arad) pentru motivul de a fi român și un profesor (probabil chiar autorul) tot pentru motivul de a fi român¹⁰³. Îi amintește apoi pe preoții care au fugit și s-au refugiat din fața trupelor maghiare: Romul Buzilă din Mădăraș, Vasile Barbul din Borlești și alții care s-au refugiat la Baia Mare; Gheorghe Mureșan din Moftinul-Mic, Ioan Turdean din Șimand, Ioan D. Silaghi din Valea Vinului, G. Golia din Crucișor, protopopul Pamfil Ossian din Roșiori¹⁰⁴. Sunt amintiți învățătorii din parohiile eparhiei care au avut de suferit bătăi și maltratări: Ioan Huniadi din Popbicău, Ioan Barbu din Pomi, Vasile Lupan din Cărășeu, Iosif Nistor din Crucișor și Alexandru Bota din Chereleuș¹⁰⁵. Nu sunt uitați nici laicii greco-catolici din eparhie, autorul menționând martiriul avocatului dr. Ioan Ciordaș, a lui D. Mureșan din Măriuş (azi Aluniș, în județul Satu Mare), comandantul gărzilor române din Codru, care a fost prins și împușcat de secui, țărani Alexa Sabo din Borhid (azi Valea Vinului, jud. Satu Mare) împușcat de bolșevici, cei 12 credincioși din Chereleuș (jud. Arad) duși la Chișineu și maltratați, trei dintre ei, Teodor Herlo, Teodor Flueraș și Ioan Ciura fiind omorâți pe malul Crișului Alb în modul cel mai barbar, avocatul Art. Caba din Seini, notarul Nistor din Homorod și studentul Augustin Gherman din Pomi¹⁰⁶. Este evocat apoi episodul terorii bolșevice din Oradea (20 martie-20 aprilie 1919) cu ocuparea și jefuirea palatului episcopal din Oradea, distrugerea portretelor episcopilor, urmărirea și condamnarea la moarte a preoților și intelectualilor din Oradea. De asemenea, este amintit și episodul terorii bolșevice asupra Seminarului, apoi asupra profesorilor din Beiuș la final amintind și martiriul Episcopului Demetriu Radu, mort în atentatul din 8 decembrie 1920¹⁰⁷. La finalul articolului acesta menționează rostul acestei evocări, subliniind jertfa preoților și credincioșilor Eparhiei pentru toți românii, pentru România întregită¹⁰⁸: „Am ținut să reamintim aceste jertfe și suferințe acum, cu ocaziunea aniversării a zecea de la Unire, - nu pentru ca să trezim ură ori să provocăm goană și resbunare contra

¹⁰² *Ibidem*, p. 9.

¹⁰³ *Ibidem*.

¹⁰⁴ *Ibidem*.

¹⁰⁵ *Ibidem*.

¹⁰⁶ *Ibidem*.

¹⁰⁷ *Ibidem*, p. 9-10.

¹⁰⁸ *Ibidem*, p. 10-11.

cuiwa, ceea ce nu mai are rost, căci doară suntem creștini și serbetorim și când omul sărbătorește, se bucură și toate le iartă; nici nu vrem să acuzăm maghiarimea, ori evreimea din sânul cărora au ieșit criminalii, cari ne-au pretins atâtea jertfe, căci doară pentru crimele săvârșite de elemente excesive și barbare eșite din sânul unui neam, mai ales în timpuri nenormale, nu se poate face responsabil întreg neamul acela; vrem numai să constatăm și de astă dată, că fiii bisericii și respectiv ai Eparhiei noastre orădane, situate de-a lungul graniței, deci în locul cel mai expus, - nu numai cei de pe frontul de la Tisa și de pe câmpia Ungariei, în luptele cu secuii și cu bolșevicii, dar și cei de după front, de acasă, și-au dat abundant contribuția lor de sânge și de avut pentru neam și pentru țara întregită, pentru scumpa noastră România Mare, care astfel este cimentată și pecetluită cu sângele și jertfa tuturor fiilor ei români, fără deosebire de religie; și tot așa va fi susținută și, la caz de nevoie, apărată ca o dulce mamă chiar și cu cele mai mari jertfe ale tuturor fiilor ei adevărați¹⁰⁹.

Dr. Petru Tămâian. Eliberarea. Tot în numărul din 1-15 mai 1929 al revistei *Vestitorul*, apare un alt articol comemorativ semnat de canonicul Petru Tămâian, intitulat simbolic *Mărire Ție ce ne-ai arătat nouă lumina*, scris la împlinirea a 10 ani de la intrarea armatelor române în Oradea¹¹⁰. Titlul este unul sugestiv, extras din slujba *Vecerniei* ales tocmai pentru a arăta intervenția providențială a lui Dumnezeu în viața românilor, scoțându-i pe aceștia la lumina libertății naționale. Astfel, în prima parte a articolului se aduce un elogiu poporului român și celor două *vițe*, latină și dacică, care au format un popor nou, înzestrat atât cu calități *latine* (blândețe, inteligență și noblețe), cât și *dacice* (tenacitate și rezistență). Grație acestor calități, poporul român a rezistat în istorie năvălirilor barbare și asupririi altor popoare, până în momentul când justiția istoriei, adică a dreptății lui Dumnezeu a triumfat, românii lepădându-se de „jugul popoarelor asupritoare, făcându-se singuri stăpâni pe pământul strămoșilor, unind toate părțile locuite de ei în România de astăzi”¹¹¹. Amintește apoi de Marea Adunare de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918, când s-a decretat Unirea Ardealului cu România, autorul creând aici o imagine extraordinară din cele două steaguri: cel al Ardealului care, cu culorile sale transversale se împletește cu cel al Regatului României, formând o cruce, simbol al suferinței ambelor părți din neamul românesc, steaguri care s-au contopit apoi într-unul singur, simbol al țării unite¹¹². Pentru a readuce cititorul la realitatea anului comemorativ, autorul întreabă: „Dar oare ce s-a clădit de atunci pe această

¹⁰⁹ *Ibidem*, p. 11.

¹¹⁰ Tămâian 1929a, p. 15-16.

¹¹¹ *Ibidem*, p. 15.

¹¹² *Ibidem*.

temelie?”¹¹³ Și tot el răspunde realist: „Să spunem adevărul: s-a clădit mult și totuși relativ foarte puțin”¹¹⁴. Enumeră realizările (stat unitar prin încoronarea Regelui Ferdinand și prin urmașul său Regele Mihai, votarea constituției țării, guvern unic și legile care afirmă caracterul de stat unitar național român) și apoi semnaleză că a venit timpul să se schimbe ceva, cerând *purificarea moravurilor*. Amintește și de nerealizări (în privința unirii sufletești și frățești), menționând că neînțelegerile și luptele politice dintre partide și politicieni care au creat din nou o barieră – *Carpați artificiali mai primejdioși ca cei naturali* – care pun granițe în privința unirii sufletești: „Și totuși relativ s’ a făcut încă foarte puțin, căci unirea teritorială și formală, nu ne dă încă și unirea și închegarea sufletelor frățești de pretutindeni, condiția cea mai esențială a propășirii, a consolidării depline a țării și a neamului nostru. Înțelepciunea bărbaților români de stat și vitejia soldatului român au zdrobit granița Carpaților naturali, cari ne-au despărțit până acuma frate de frate, dară neînțelegerile și luptele politice de partide au ridicat între sufletele frățești Carpați noi artificiali, mai primejdioși decât cei naturali, punând granițe între sufletele, cari ar trebui să fie unite și animate de acelaș ideal, de aceleași aspirații românești și creștinești”¹¹⁵.

Canonicul cere cititorilor să distrugă acești *Carpați artificiali*, prin sădirea în suflete a încrederii și a dragostei reciproce, liantul de coeziune al sufletelor, care formează *stânca puternică de granit* și care *risipește valurile potrivnice*. Doar așa, menționa canonicul, România poate fi, nu doar santinelă, ci far luminător al culturii, al civilizației creștine apusene, aici în orientul Europei¹¹⁶. La final, autorul menționa că viitorul neamului românesc depinde de înțelegerea pe care poporul român o are în privința chemării divine de a servi scopurile lui Dumnezeu. Aici face referire la ce trebuie să facă românul: să creadă în Dumnezeu, să muncească cinstit, să elimine certurile și neînțelegerile, să păzească dragostea frățescă, toate acestea fiind făcute pentru *înălțarea țării și binele obștesc*, pentru „voia și mărirea lui Dumnezeu, căruia trebuie să-i mulțumim”¹¹⁷.

Dr. Augustin Maghiar. De ziua eroilor. În numărul 10 din 15 mai 1931 al revistei eparhiale a apărut un articol omagial dedicat eroilor căzuți în Primul Război Mondial, scris de către canonicul Augustin Maghiar și intitulat *De ziua eroilor*¹¹⁸. Scris într-un ton optimist, acest articol era discursul canonicului rostit la cimitirul din Oradea, cu ocazia sărbătorii Zilei eroilor, sărbătoare care

¹¹³ *Ibidem*.

¹¹⁴ *Ibidem*.

¹¹⁵ *Ibidem*.

¹¹⁶ *Ibidem*.

¹¹⁷ *Ibidem*, p. 16.

¹¹⁸ Maghiar 1931, p. 3-4.

coincide cu sărbătoarea Înălțării Domnului. După o introducere teologică cu referire la sărbătoarea Înălțării Domnului, autorul vorbește de virtutea credinței în Dumnezeu. Discursul continuă cu virtutea iubirii de patrie, care ocupă un loc important între idealurile sfinte, acestei virtuți fiind închinată două din cărțile Sfintei Scripturi (cărțile Macabeilor)¹¹⁹. El identifică virtutea credinței la poporul român, ca moștenire primită de la strămoșii romani care au romanizat și creștinat aceste teritorii. Moștenirea creștină este reliefată pe de o parte, prin numeroasele biserici și mănăstiri construite pe întreg cuprinsul țării, iar pe de alta, prin textele vechilor cronici, numindu-i pe cei care s-au ostenit să zidească sau să scrie - boieri sau țărani - *o adunare de mucenici*¹²⁰. Autorul identifică apoi în istorie două mari idealuri care au *născut* acești mucenici: pentru lege - adică pentru credința creștină - și pentru moșie - adică pentru țară. Amintind de locul unde se află - într-un cimitir din Oradea - canonicul făcea referire la cei 800.000 de români - cunoscuți, frați, fii, prieteni - care s-au jertfit pentru țară, numindu-i eroi, căci pilda lor înseamnă cu adevărat să fii creștin și român. Referindu-se din nou la cimitirele de pe cuprinsul țării, canonicul le numește simbolic *adevărate școli* spre care românii trebuie să se îndrepte mereu spre a învăța cele două virtuți: credința în Dumnezeu și iubirea față de țară. Finalul alocuțiunii este îndreptat spre binecuvântarea sărbătorii Zilei eroilor și a celor căzuți pentru credința în Dumnezeu și țară¹²¹.

Vasile Bolca. La 20 de ani de la Unire. În anul 1938 s-au împlinit 20 de ani de la Unirea ținuturilor locuite de români din fosta monarhie austro-ungară cu România, astfel că numărul 23 din 1 decembrie 1938¹²² al revistei *Vestitorul* a consacrat câteva pagini cu doar două articole dedicate acestui moment aniversar. Mai puține la număr decât în anul 1928, datorită decesului câtorva din actorii evenimentelor, dar și depărtării mai mari de eveniment, comemorarea a fost preluată de alți intelectuali ai eparhiei, care, totuși au semnalat opiniei publice importanța momentului din 1918 și actualizarea acestuia prin apelul la trecut și la valorile insuflăte de Unirea de la 1918.

Un prim articol dedicat aniversării Unirii a fost scris de profesorul Vasile Bolca, intitulat *La douăzeci de ani*¹²³. Tonul discursului este unul hotărât, patriotic, ce marchează o refulare față de cei care înainte de Unire i-au surghiunit pe români. Se vorbește de *jugul robiei*, de *îndurare*, dar și de *strămoși leali și*

¹¹⁹ *Ibidem*, p. 3.

¹²⁰ *Ibidem*.

¹²¹ *Ibidem*, p. 4.

¹²² Numărul 23 din 1 decembrie 1938 nu are nimic deosebit față de celelalte numere ale revistei, semn că probabil s-a pierdut interesul pentru comemorarea festivă a Unirii de la 1 Decembrie 1918, fapt confirmat și de numărul mic de articole publicate pe această temă.

¹²³ Bolca 1938, p. 159-160.

viteji, sau de Alba Iulia, unde *piatra robiei a fost răsturnată*¹²⁴. Autorul canalizează cititorul înspre emoțional, spunând că doar acela poate înțelege însemnătatea zilei de 1 Decembrie 1918 care coboară în istoria poporului român și a ținutului locuit de aceștia, descriind caracteristica de bază a celor două popoare care au intrat în conflict: maghiarii, *încăpățânați în dominare* și românii *hotărâți în a-și câștiga dreptul la viață*¹²⁵. Se menționa faptul că deși au trecut 20 de ani de la Unire, românii nu trebuie să uite ce s-a înfăptuit în 1918, autorul *semnalizând*, dar fără a indica pericolul revizionismului, că Ungaria râvnește la recuperarea vechilor sale teritorii¹²⁶. Ca un imperativ, Vasile Bolca transmite cititorului un mesaj ferm pentru păstrarea unității: „Vremurile cer ca să fim mai uniți și mai tari ca oricând”, fără a apela la ajutorul altora. Iar rememorarea actului de la Alba Iulia din 1 Decembrie 1918 este un mesaj clar pentru ceilalți și o sentință¹²⁷.

Nicolae Cristea. *Un decret istoric acum 20 de ani* este titlul articolului comemorativ al preotului Nicolae Cristea, care scoate în evidență reintroducerea limbii române, ca limbă de predare, în liceul din Beiuș, fapt întâmplat în 23 octombrie 1918¹²⁸. Cu un discurs laudativ, autorul, a cărui scriere este marcată de patriotism, subliniază cele două coordonate ale existenței poporului român în istorie: dragostea de Neam și credința în Dumnezeu. Acestea două au fost cele mai importante căi ale românilor care au condus la realizarea unității naționale¹²⁹. Din această perspectivă, el evidențiază rolul Bisericii Române Unite în viața națiunii, a cărei „pagini glorioase sunt pildă vie a patriotismului”¹³⁰. Amintește apoi de ziua de 23 noiembrie 1918, zi în care episcopul Demetriu Radu a dat istoricul decret prin care limba română era pusă din nou în drepturile ei firești în liceul din Beiuș, redând cu această ocazie punctele din decret care se refereau la procesul de învățământ din liceul beiușan. Este amintit și un episod în care o delegație a laicilor a fost în audiență la ierarh pentru a-i adresa mulțumiri: „Chiar a doua zi cetățenii români din Beiuș s'au prezentat la episcopul Radu ca să dea în chip solemn expresie bucuriei generale ce le-a pricinuit-o. Prin glasul președintelui Consiliului național Dr. Ioan Ciordaș martirul de mai apoi al cauzei românești, i-au adus episcopului Radu mulțumirea recunoscătoare. Cei de față spun că Episcopul Radu cu lacrimi în ochi a dat lui Dumnezeu mulțumită că I-a

¹²⁴ *Ibidem*, p. 159.

¹²⁵ *Ibidem*.

¹²⁶ *Ibidem*.

¹²⁷ *Ibidem*, p. 160.

¹²⁸ Cristea 1938, p. 160-161.

¹²⁹ *Ibidem*, p. 160.

¹³⁰ *Ibidem*.

învrednicit să săvârșească aceasta mare faptă culturală și națională și că acest decret prin foc și apă îl va apăra până la cea din urmă ridicare a brațelor”¹³¹.

Într-un ton emoționant, autorul amintește de realizările ierarhilor uniți care au susținut acest liceu din Beiuș, cerând cititorilor să-și facă datoria mai departe și să păstreze această comoară, căci prin dragostea de Neam, acest liceu a contribuit la educația multor generații de buni români¹³².

În numărul din aprilie 1939 a apărut un articol intitulat *Să ne scrutăm conștiințele*, scris de V. Gherman la împlinirea a douăzeci de ani de la intrarea trupelor Armatei Române în Oradea¹³³. Într-un ton emoționant, autorul compară eliberarea românilor de sub teroarea trupelor de secui și a celor bolșevice cu o înviere a românilor, întâmplată chiar în ziua de Paști a anului 1919¹³⁴. Dacă românii din Transilvania istorică au fost eliberați de către Armata Română cu ocazia Crăciunului anului 1918, românii din Părțile Ungurene au primit-o, de abia în Duminica Paștilor din aprilie 1919. El menționează că de-a lungul istoriei „ungurenii” au fost de multe ori sacrificați, răbdând și suportând multe greutăți din partea autorităților maghiare. Tonul articolului introduce cititorul în trăirea celui care a trecut prin calvarul lunilor martie-aprilie 1919 când *ocuparea* trupelor de secui și a bandelor bolșevice asupra Bihorului și a județelor învecinate au cauzat multe atrocități, și din această cauză, atât românii cât și maghiarii, așteptau eliberarea de ororile făcute de bolșevici¹³⁵. Fără a aminti nominal de victimele omenești, autorul vorbește de suferință și de martiriu¹³⁶. Pentru a sensibiliza cititorul, V. Gherman interoghează cititorul asupra ceea ce se poate face astăzi, vorbind de învierea neamului românesc din acest *colț de țară*. Totodată, acesta lansează o invitație, anume de a face o cercetare a conștiinței și a reflecta la împlinirea idealului național prin voința atotputernică a lui Dumnezeu, chiar în ziua Învierii Sale. La finalul articolului autorul menționa că doar „tăria credinței în Dumnezeu poate da putere nădejdei în neam”¹³⁷.

Vicarul foraneu Petru Cupcea. În anul 1940, mai exact în numărul 15-16/1-15 august, a apărut articolul canonicului Ioan Georgescu intitulat *† Părintele Petru Cupcea*, scris la moartea vrednicului preot care a participat la Unirea de la 1918, fiind apoi și victimă a represiunilor maghiare¹³⁸. Sunt redată fragmentar câteva crâmpoie din viața preotului, ajuns spre finalul vieții, vicar foraneu al Silvaniei. Articolul biografic este panegiric citit la înmormântare de

¹³¹ *Ibidem*.

¹³² *Ibidem*, p. 161.

¹³³ Gherman 1939, p. 50.

¹³⁴ *Ibidem*.

¹³⁵ *Ibidem*.

¹³⁶ *Ibidem*.

¹³⁷ *Ibidem*.

¹³⁸ Georgescu 1940, p. 132-133.

către canonicul profesor, dr. Ioan Georgescu, delegat din partea episcopului Valeriu Traian Frențiu¹³⁹. Se amintește de locul nașterii (Călinești, Maramureș), studiile urmate (Budapesta), parohiile unde a păstorit (Fegernic, Supur, Șimleu), cariera profesorală (Carei-Liceul Piaristilor, Supur, Șimleu) dar și faptul că a îmbinat știința matematicii cu cea a contabilității la banca *Arina*¹⁴⁰. Nu este uitată nici activitatea națională a defunctului, cu episoadele importante: participarea ca delegat la 1 Decembrie 1918; ziua de 26 decembrie 1918 când steagul românesc ce flutura pe turla bisericii este dat jos de o armată de secui, devastând și casa parohială din Supur; plângerea la autorități și revenirea steagului românesc adus de o armată de 44 de soldați în 4 ianuarie 1919; arestarea pe nedrept și ducerea în prizonierat la Tășnad și apoi la Debrețin unde a fost bătut; calvarul bățăilor îndurate, perioada de convalescență din spital de la Debrețin și de la Oradea (din curtea episcopală unde a fost primit)¹⁴¹. Articolul se încheie cu un elogiu adus defunctului, profesorul dr. Ioan Georgescu evidențiind faptul că jertfa părintelui Petru Cupcea stă la temelia Unirii cu România, în continuitatea marilor personalități din istoria românilor din Transilvania (Horea, Cloșca și Crișan, Avram Iancu, Gherasim Domide, Vasile Lucaciu, Mihai Dănilă, Isidor Silaghi) care s-au jertfit pentru națiunea română¹⁴².

În concluzie, în baza analizei celor scrise de preoții și laicii Eparhiei, putem afirma că Unirea de la 1918 a fost aniversată în anii 1928, 1929 și 1938. Aceștia au căutat să nu lase deoparte nici o persoană sau eveniment – din trecutul îndepărtat sau recent – semn că, atât istoria cât și amintirile martorilor oculari s-au îngemănat, construind periplul istoric al devenirii unității naționale a românilor. Unirea de la 1918 a fost o ocazie pentru autori de a transmite cititorilor un mesaj clar. Pe de o parte, prin apelul la istorie se reamintea originea și faptele românilor, iar pe de alta, această reamintire pune în balanță valorile trecutului cu realitățile prezentului, fiind și ocazia de remotivare a tuturor românilor, să contribuie pe mai departe la bunăstarea României și mai ales la unificarea sufletească a tuturor românilor. Deși nu se menționau nominal politicienii și frații din Biserica Ortodoxă Română care au pus piedici Bisericii Române Unite după Marea Unire, în virtutea libertății cuvântului, aceste articole au semnalat opiniei publice rolul acestei Biserici în construirea identității și unității naționale, făcând totodată apel către toți românii, la asumarea valorilor creștine, păzind *dragostea frățescă, cea mai mare tărie a unui neam*¹⁴³.

¹³⁹ *Ibidem*, p. 132.

¹⁴⁰ *Ibidem*.

¹⁴¹ *Ibidem*.

¹⁴² *Ibidem*, p. 133.

¹⁴³ Tămăian 1929a, p. 16.

The Union from 1918 in the Greek-Catholic Press from Bihor County (1928-1940)

ABSTRACT

This paper entitled "The Union from 1918 in the Greek-Catholic press from Bihor County (1928-1940)" wants to be a "recollection" of those who lived through the events from 1918-1919, at the 10th and 20th anniversary. The commemorative and memorialist items are analysed, their purpose being that of drawing attention to the role of the Greek Catholic Church in the Union of 1918 and to restore the events that have succeeded in this short period.

The Greek-Catholic periodical press from the canonical territory of Diocese of Oradea was successfully represented for over two decades of the interwar period through the periodical *Vestitorul / Herald*. Being also the official periodical magazine of the Diocese, with the role of transmitting official information to priests and believers, the editors from that time did not miss the 10th and 20th anniversary of the unification of Transylvania with Romania. Thus, in 1928-1929 and 1938, a series of articles appeared having as subject the Union from 1918. These were written by the priest and believers who experienced those moments of enthusiasm, tension or even fear, the articles examining, in many places, the emotion of the person, especially in the memoirs' accounts. The great majority of those who wrote about the Union of 1918 and the events of February-April 1919 were priests, their discourse being peppered with theological and church issues. The themes of theological and ecclesiastical issues reflect not only the status of the authors but also the Christian conception on history and human life. Thus, the main theme is related to the intervention of the Providence in the history of the Romanian people which, in 1918, culminated with the achievement of national unity. The Union from 1 December 1918 is the reward of God for the centuries of suffering of the Romanians from Transylvania. The historical themes deal with both generalities on the history of the Romanian people and details about the events between 1918 and 1919. We find here the contribution to the history of the High school from Beius during the Bolshevik occupation, the "movie" of the Great National Assembly from Alba Iulia reported by a theologian student, the account of the episode of the arrest and beatings suffered by the archpriest Augustin Târziu from Chereluș (Arad County). The theme of patriotism, namely the love of the nation and the country, is present in almost all articles, with moralizing implication: homeland love means honest work, unity and fear of God; the duty towards the country must be done by examining one's conscience; the cemeteries where the Romanian heroes are buried are as many schools of homeland and nation love; the love of homeland and nation calls for the defence of the country in face of external aggressions; the commemoration of the Union from December 1, 1918 is set as an indicator in the personal review of Christian life, to be prepared to serve the country and the nation. At the same time, the articles have a special apologetic tone, the anniversary of the Union from 1918 being the occasion to remind both the history and especially the rights of the Greek-Catholic Church in the new state, Romania. The authors do this precisely as a reaction to the fact that the Greek-Catholic Church has been removed from the political-social background of the new state, the politicians of the Old Kingdom seeking to diminish its rights and the Romanian Orthodox Church to annihilate it by repeatedly attacking it, especially in the press. Among the present apologetic themes, we have: respecting the rights of the Greek-Catholic Church, expressing gratitude to this Church whose sons suffered for the entire Romanian nation, the role of this Church in the Union from December 1, 1918, and the sacrifice brought by its priests and believers, the role of this Church in formation of characters that served the Romanian nation.

In conclusion, based on the analysis of those written by the authors of the diocese, we can say that the Union of 1918 was commemorated in the years 1928, 1929 and 1938. They sought not to set aside any person or event – from the distant past or recent – a sign that both the history and the memories of eyewitnesses intertwined, building the historical journey of the Romanian national unity. Commemoration or anniversary, the Union from 1918 was an opportunity for authors to convey a clear message to the readers. On the one hand, by highlighting the past it

reminded the origins and the works of the Romanians, and on the other, this reminder balanced the values of the past with the realities of the present, and the opportunity to inspire all Romanians to contribute further to the prosperity of Romania and especially the spiritual unification of all Romanians. Although there were no nominal references to politicians and brothers from the Romanian Orthodox Church who obstructed the Greek-Catholic Church after the 1918 Union, these articles reported to the public the role of this church in building the national identity and unity, while calling on all Romanians to assume Christian values, guarding the highest of them, *Brotherly love, the greatest strength of a nation.*

Abrevieri bibliografice:

- Bolca 1938 - Vasile Bolca, „La douăzeci de ani”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1938, p. 159-160
- Cristea 1938 - Nicolae Cristea, „Un decret istoric acum 20 de ani”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1938, p. 160-161
- Flueraș 1928 - N. Flueraș, „Din evanghelia pătimirii noastre”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1928, p. 13-15
- Georgescu 1940 - Ioan Georgescu, „Părintele Petru Cupcea”, în *Vestitorul*, nr. 15-16, 1-15 aug. 1940, p. 132-133
- Gherman 1939 - V. Gherman, „Să ne scrutăm conștiințele”, în *Vestitorul*, nr. 8, 1-15 apr. 1939, p. 50
- Maghiar 1931 - Augustin Maghiar, „De ziua eroilor”, în *Vestitorul*, nr. 10, 15 mai 1931, p. 3-4
- Maior 1928 - Gheorghe Maior, „Spicuri istorice de la frontiera spre Vest de către Tisa 1918-1919 Aprilie”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1928, p. 17-18
- Pop 1928 - Grigorie Pop, „Zile de slavă”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1928, p. 15-17
- Porumbăcean, Dulgău 2000 - Claudiu Porumbăcean, Bujor Dulgău, *Oameni din Sătmar*, Satu Mare, Editura Solstițiu, 2000
- Radu 1928 - Iacob Radu, „De 1 decembrie 1928”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1928, p. 2-3
- Sana 2009 - Silviu Sana, *Secvențe de istorie ecleziastică*, Oradea, Editura Universității din Oradea, 2009
- Sana 2013 - Silviu Sana, „«Unificarea» religioasă în paginile revistei «Legea Românească» (1921-1945)”, în *Școala Ardeleană*, VII, 2013 (editori Remus Câmpeanu, Varga Attila, Florin Jula), Oradea, Editura Episcop Vasile Aftenie, 2013, p. 157-169
- Tămaș 1928 - Silviu Tămaș, „Zile grele. O mică contribuție la istoricul liceului din Beiuș”, în *Vestitorul*, nr. 7-8, 1-15 apr. 1928, p. 10-11
- Tămăian 1929 - Petru Tămăian, „O pagină din suferințele noastre”, în *Vestitorul*, nr. 9-10, 1-15 mai 1929, p. 8-11
- Tămăian 1929a - Petru Tămăian, „Mărire Ție Celui ce ne-ai arătat nouă lumina”, în *Vestitorul*, nr. 9-1, 1-15 mai 1929, p. 15-16
- Tăutu 1928 - Pr. dr. Tăutu, „Ziua de izbândă. Spre Alba Iulia: 1918”, în *Vestitorul*, nr. 23, 1 dec. 1928, p. 13
- Turcu 2017 - Lucian Turcu, *Între idealuri și realitate. Arhidieceza greco-catolică de Alba Iulia și Făgăraș în timpul păstoririi mitropolitului Vasile Suciu (1920-1935)*, Cluj-Napoca, Editura Mega, 2017

Cuvinte-cheie: Unirea din 1918, Alba Iulia, Eparhia Greco-Catolică de Oradea, *Vestitorul*, unitate națională, valori creștine, istorie

Keywords: Union from 1918, Alba Iulia, Greek-Catholic Diocese from Oradea, *Vestitorul*, national unity, Christian values, history

